

LÄHTEET JA TIHKUPINNAT

Lähteet ovat paikkoja, joissa pohjavesi purkautuu maan pinnalle. Ne ovat herkkiä elinympäristöjä.

Teksti ja kuvat HEIKKI WILLAMO

Suuri ja varsin aktiivinen lähdelampi, jossa vesi pulppuaa useista kohdista pölyttäen pohjan vaaleaa hiekkaa. Lammesta lähtee puro.

Tumma lampareensilmä näyttää kuusikon keskellä sulamisvesilammikolta. Se on kuitenkin niukkaravintainen lähde, jossa riittää vettä kuivimpinakin kesinä.

Tässä sarjassa Heikki Willamo kirjoittaa metsäluonnon arvokkaista elinympäristöistä.

Etelä-Suomessa lähteitä esiintyy eniten harjumailla, varsinkin Salpausselkien yhteydessä. Pohjoisessa lähteisyys on yleisempää suuremman sadannan, ilmaston kosteuden ja maaston suurempien korkeuserojen takia.

Erilaisten lähteiden kirjo on suuri. Komeimmat ovat aarin tai parin kokoisia lampia, joiden pohjaa pölyttää monesta kohdasta pulppuava vesi. Näin aktiivisista ja voimakkaista lähteistä lähtee vuolas laskupuro, jolla on alkutaipaleellaan ympäristölle samankaltaiset vaikutukset kuin itse lähteellä. Pienimmät avolähteet ovat puolestaan vain kämmenen kokoisia. Otollisiin paikkoihin syntyy lähteikköjä, usean lähteen ryhmittymiä, jotka saattavat muodostaa ylipääsemättömän hetteikön.

Joskus lähteisyyden huomaa metsässä kulkiessaan vasta silloin, kun jalka vajoaa saniaispöheikön keskellä syvälle vetiseen maahan. Jos minkäänlaista avovesialaa ei ole näkyvissä, puhutaan tihkupinnoista. Ne ovat ohuturpeisia alueita, jotka maan laadusta ja pohjaveden määrästä riippuen voivat olla upottavia tai vain pinnalta pehmeitä.

Tasaiset olosuhteet

Peruskartoissamme on lähteelle oma merkki. Niitä löytyy yli kaksikymmentätuhatta, mutta todellisuudessa määrä lienee paljon suurempi.

Ne ovat erittäin herkkiä lähiympäristössä tehtäville toimenpiteille, joten moni on jo menettänyt luontoarvonsa joko kokonaan tai osittain. Lähteitä on käytetty ja käytetään yhä vedenottamoina. Osa on kuivunut kokonaan tai osittain metsäojitusten yhteydessä. Myös lähiympäristön hakkuu tai maanmuokkaus on tuhonnut lähteitä, muuttanut paikan vesitaloutta ja virtauksia kuivattaen niitä.

Lähteiden ja lähteikköjen kohdalla metsänkäsittelyssä on noudatettava erityistä varovaisuutta ja pysyteltävä riittävän etäällä kosteista kohdista.

Pienympäristönä pohjaveden purkautumisalue on monimuotoisuutta rikastava ja aivan omanlaisensa. Kosteutta riittää kuivimpinakin kesinä, ja maan uumenista pulppuava vesi on kautta vuoden noin viisiasteista. Se pitää pienilmaston keuhkein viileänä, talvisin ympäristöään selvästi leudompana. Reunat pysyvät roudattomina, sillä aktiiviset lähteet säilyvät sulina ympäri vuoden.

Tasainen lämpötila antaa turvapaikan muutamille kasveille, kuten komeasti mätästävälle lähdesaralle. Tämä metriseksi kasvava harvinainen heinä on maassamme tiukasti sidoksissa lähteisiin, joiden tasaisissa olosuhteissa se on ilmeisesti siniteltyt aina jääkauden jälkeiseltä lämpökaudelta lähtien.

Lähteiköt ovat erityisesti sammalten valtakuntaa, ja lajisto on omaleimaista. Lajeja on kymmeniä, osa niistä yleisiä mutta osa uhanalaisia. Jotkut ➤

Komeimmat ovat parin aarin lampia.

Pyhinä pidetyt

Monilla lähteillä on luonnonarvojen lisäksi myös kulttuurihistoriallista merkitystä. Lähteitä on pidetty pyhinä, ja niille on uhrattu. Maan uumenista pulppuaval- la vedellä on ajateltu olevan parantavia vaikutuksia.

Lähteiden ja erityisesti lähdepurojen kylmä vesi on monien hyönteisten mieleen. Esimerkiksi erilaisen koskikorentojen toukat vaativat viihtyäkseen suhteellisen viileää, hapekasta ja puhdasta vettä.

Maamme suurimman lähteen arvonimeä kantaa Sulaojan lähde Utsjoella. Lampi on yli kahdensadan metrin pituinen. Siitä purkautuu Sulaojaan jopa 35 000 kuutiota vettä vuorokaudessa, ja se pysyy sulana kovimillakin pakkasilla.

kasvavat lähteiden ja lähdepurojen partailla, toiset vedessä tai sen pinnalle leviävinä lauttoina ja loput tihkupintojen turpeessa. Harvinaiset huurresammalet elävät vain kalkkipitoista vettä pulppuavissa lähteissä, jotka on nimetty sammalsuvun mukaan huurresammallähteiksi.

Selkärankaisista eläimistä sammakot ja rupikonnat käyttävät lähteitä talvehtimispaikkoinaan. Mikäli vedet purkautuvat vuolaana purona, niissä voi elää purotaimenia. Saukko pyörähtää talviretkellään sammakkoja etsimässä, koskikara talvehtii puron hyönteistoukkien varassa.

Ravinteisuus ratkaisee

Lähteen ja varsinkin laajempien lähteikköjen lähiympäristö on yleensä avointa. Vähän loitompana on pensaita, lähinnä erilaisia pajuja. Niiden takana puut sulkevat pienen aukon piiriinsä jättäen sen ainakin osittaiseen varjoon. Ne suovat myös suojaa tuulelta ja lisäävät entisestään pienilmaston tasaisuutta.

Maakerrosten läpi purkautuva pohjavesi nostaa mukanaan ravinteita, joiden määrä vaihtelee maaperän laadun mukaan. Tämä vaikuttaa ratkaisevasti lähteikköjen kasvillisuuteen. Ravinteikkaimpien piirissä kasvaa kosteiden lehtojen sekä rehevien luhtien ja

korpien vaativaa lajistoa. Tihkupintoja täplittävät sammallaikut ja saniaispehkot, korkeat mesiangervo- ja suo-ohdaketuppaat, järviruoko sekä keväällä keltaisina kukkivat kevätlinnunsilmät. Reunoilla näkee usein maariankämmeköitä tiheinä kasvustoina.

Vähäravinteisimmilla paikoilla lähteiden vaikutukset kasvillisuuteen ovat vähäisempiä, mutta erilaisia sammalia on paljon. Lähteiden pienilmaston takia pohjoiset lajit kasvavat suhteellisen etelässä ja eteläiset lajit vastaavasti muita ympäristöjä pohjoisemmassa.

Kirkkaiden lähteiden pohjilla näkee ristiin rastiin kaatuneita liekopuita, monen kokoisia ja erilaisia. Lahottajaeliöiden ja muiden lahoppuissa elävien lajien kannalta tärkeämpiä ovat kuitenkin lähteiden partailla ja tihkupinnoilla makaavat puuvainajat. Kosteaa ja tasaisen viileä ympäristö luo lahoppuun asukkaalle aivan omanlaisensa ympäristön, ja lajisto poikkeaa merkittävästi kangasmaiden vastaavasta.

Vielä luonnontilaisina säilyneet lähteikköt ja lähdepurot pitkine lahoppuujatkumoineen ovat poikkeuksellisen arvokkaita ja herkkiä elinympäristöjä. Niiden merkitys metsälajiston monimuotoisuudelle on korvaamaton, ja ne tulisi suojella kaikenlaiselta metsätaloustoiminnalta. ●

Lähdepuro, jonka partaalla kasvaa muun muassa kortetta, rentukkaa, mesiangervoa ja linnunsilmää. Puron yli kaatuneet puut lisäävät monimuotoisuutta.